

Ötven év után

A nemzeti és világtörténelmi látószögről

Magyarország 1920 óta Európa legkisebb államai közé tartozik. Mégis, a 20. században többször került a világpolitika érdeklődésének középpontjába. Ha csak rövid időre is.

Először az első világháború után, 1919 márciusában, amikor Európában első alkalommal Magyarországon jött létre és több hónapig működött a proletárállam, a Tanácsköztársaság. Minden nyugat-európai előkép nélkül. Ezt követően pedig 1920-ban, közvetlenül a békeszerződések megkötése után, amikor tudatosult: az első világháború legnagyobb vesztese az Osztrák–Magyar Monarchia társállama, a magyar állam lett. A korábban Európa egyik legnagyobb kiterjedésű országa, a Magyar Királyság (1000–1918) elveszítette ezeréves államterületének kétharmadát. Európa nemzetei közül a magyar nemzet szenvedte el a legnagyobb veszteséget: a magyarság több mint harminc százaléka az új állami határokon kívülre rekedt (3,2 millió magyar). A trianoni békeszerződésről (1920. június 4.) nevezett „trianoni sokk”-ot a magyar társadalom máig – az ezredfordulóig – nem heverte ki. A keletkezett kisebbségi, valamint gazdasági konfliktusokat pedig az egész térség máig nem heverte ki: a Kárpát-medencében ezer év alatt kialakult közlekedési és kereskedelmi rendszer széthullott, a medence peremvidékén kifejlődött ipari és mezőgazdasági központjának termelői együtteseinek szakadtak el egymástól.

Másodszor akkor került a világpolitikát követő emberek figyelmébe Magyarország, amikor a második világháború során a kis magyar állam maradt meg a végsőkig a hitleri Németország szövetségében. Az egyetlen állam volt, amelynek vezetői még a nyilvánvaló német vereség idején sem igazán akartak (1944. március 19.) és később sem voltak képesek „kügrani” – míg szomszédjaik igen – a háborúból. Sőt – ami ugyancsak feltűnést keltett – épp a háború vége felé, a németekkel együtt hajtották végre a nagy számú zsidó lakosság német megsemmisítő táborokba szállítását (1944. május). Miközben a háború alatt a hivatalos magyar politika – összehasonlításban szomszédjaival – aránylag biztonságban tartotta, ha törvényekkel súlyosan megkülönböztette is (1938, 1939, 1942) zsidónak minősített polgárait.

Harmadszor akkor figyelt Magyarországra a politizáló világ, amikor 1956. október 23-án itt tört ki a szovjet megszállási övezet legnagyobb népfelkelése, ami politikai forradalomhoz és szabadságharcokhoz vezetett. És amely a kormányt arra kényszerítette, hogy politikai rendszerváltást készítsen elő: a diktatúrából vegyen irányt a többpárti parlamenti demokráciára, és kezdjen tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonásáról. Az irreal-

lisnak tűnő akció egy napig (október 30–31.) eredményes is volt. Meglepetésre. Azután a várható ellencsapás következett: a megszállók, változtatva álláspontjukat, sem a demokratizálást, sem a semlegességet nem tolerálták. A világ demokratikus hatalmai pedig cserbenhagyták a kormányt. Ez utóbbi a magyaroknak okozott meglepetést. És ekkor következett egy „érthetetlen bátorság”: a kormány, illetve a felkelők egy része fegyverrel szállt szembe Európa legerősebb hadseregével (november 4.), teljesen kilátástalan küzdelemben bocsátkozva...

Negyedszer a magyar politika akkor váltott ki széles körű érdeklődést a világban, amikor a szovjet rendszer belső lebontásában még a szovjet reformereket is megelőzte: először semmisítette meg a proletárdiktatúra gazdasági alapjait, amikor törvényekkel tette lehetővé az állami tulajdon privatizációját, megteremtette a piacgazdaság alapintézményét a kettős bankrendszert (1988), majd lebontotta a szovjet kultúrpolitika ellenőrző rendszerét, eltörölve a cenzúrát, biztosítva a nyelvváltást, a kutatás és az iskolaalapítás szabadságát, felszabadította az egyházakat (1989. június), kiengedte a Magyarországra menekült NDK állampolgárokat az ország nyugati határain, megindítva ezzel a háború utáni legfeszítőbb világpolitikai konfliktusnak, Németország kettéosztásának felszámolását (1989. szeptember). Majd a szovjet zónában elsőként kikiáltották a polgári köztársaságot (mégpedig az 1956. októberi forradalom évfordulóján, október 23-án) és aláírták, a szovjet megszállási övezet államai közül elsőként, a szovjet csapatok kivonulásáról szóló szerződést (1990. március).

És ekkor, a politikai rendszerváltás során vált világossá, hogy 1956 októberének célkitűzései hosszú távon az egyetlen alternatívát fogalmazták meg a szovjet rendszerrel szemben. Emelkedett '56 a magyar történelemben „epizód”-ból stratégiai fontosságú eseménnyé. (Mind a történészek, mind a politikusok előtt.) És a magyar '56-os felkelés akkor nyerte el „véglegesen” helyét, amikor összeomlott a szovjet kommunista birodalom (1991). Látszott: ez volt a kommunista világbirodalom nyolcvan éves lezárult történelmében a legnagyobb szabású kietörési kísérlet. Ami eljutott az állami szintű fegyveres összecsapásig, és ami rendszerkritika mellett egy új politikai rendszer kiépítését kezdte meg...

Botorság volna e világtörténelmi szerepek között valamiféle sorrendiséget megállapítani. Nem lehet a történelmi állam és a nemzeti kultúra intézményeinek szétesését összehasonlítani akár az államterületen végigpusztító világháborúval és annak következményeivel. De kétségtelen, hogy az egyetemes történelmi kézikönyvek a legnagyobb világtörténelmi jelentőségű magyar eseménynek az 1956. októberi népfelkelést és az abból kibontakozó forradalmat és szabadságharcot tartják.

GLATZ FERENC

Támogatóink:

Miniszterelnöki Hivatal
1956-os emlékévet
előkészítő
Emlékbizottsága